

Ulewicz, Tadeusz

Z polono-lituaniców renesansowych

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 46/3, 207-213

2001

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W sumie recenzowana książka jest cenna i godna uwagi. Zadowolili historyków nauki, geologów i etnografów. Ponadto powinna dotrzeć do bibliotek publicznych i szkolnych ponieważ prezentuje wzorcowy przykład patriotyzmu i poświęcenia dla dobra nauki.

Roman Karczmarczyk
(Wrocław)

Z POLONO-LITUANICÓW RENESANSOWYCH

Šešioliktojo amžiaus raštija. Praca zbiorowa, red. S. Narbutas. Vilnius 2000 „Senaji Lietuvos Literatura“ T. 5, 523 s.

Spośród dość przypadkowo dochodzących do nas obecnie naukowych wydawnictw historyczno-kulturalnych z Wilna wyróżnia się obszerna, nader starannie wydana książka zbiorowa *Šešioliktojo amžiaus raštija*. (czyli *Piśmiennictwo XVI w.*), Praca zbiorowa Vilnius 2000 (Pradai), ogłoszona jako tom V urzędowej w tym zakresie serii „Senaji Lietuvos Literatura“ (tj. Stara Literatura Litewska), w 8-ce małej s. 523.

Ponieważ książka, zawierająca obok kilku studiów specjalistycznych z dziedziny nieomal wyłącznie dawnych tylko powiązań kulturalnych *l i t e w s k o p o l s k i c h*, pozbawiona jest całkowicie wszelkich w ogóle streszczeń obcojęzycznych (a szkoda, że nie zamieszczono tam np. streszczeń łacińskich, nikogo dziś chyba nie drażniących!), trudno jest nam wchodzić oceniająco w ich obiektywne naukowo znaczenie. Natomiast zwrócić musi stanowczo uwagę kilka zamieszczonych tamże *p r z e d r u k ó w* ważnych historycznie dla nas tekstów językowo *p o l s k i c h* oraz *ł a c i Ń s k i c h*, z wielkiej doby wspólnego przecież ideowo, zygmunto-batoriańskiego renesansu. Epoki przy tym dalekiej tu od anachronicznie nacjonalistycznej dziś ciasnoty językowej, prowincjonalnej, jeżeli wspomnieć twórczość Janicjusza, Dantyszka, Kopernika, Frycza Modrzewskiego i wielu innych z Janem Kochanowskim na czele. Poetą, którego znakomite artystycznie psalmy (z *Psalterza Dawidowego*, Kraków 1579), *n i e c a ł o ś c i o w o* oczywiście, lecz w sześciu przynajmniej uchwytnych badawczo psalmach tłumaczonych na litewszczyznę ogłosił dwujęzycznie pisarz ziemski wileński Malcher Pietkiewicz (*Polski z Litewskim Katechizm [...] z Modlitwami, Psalmami i Piosnkami*. Wilno 1598)¹, czego tam nie wspomniano, mimo że były to *p i e r w s z e* w ogóle ich *p r z e k ł a d y* innojęzyczne. A później znowu „47 psalmów, czyli nieomal jedną trzecią *Psalterza [...]*, w innym jednak tłumaczeniu“ zamieścił jezuita Salomon Mozerka Słowoczyński w obszernych *Giesmes Tikeimuy Katholickam pridiarancias [...]* (Vilnae 1646, drukiem Akademii)², wreszcie zaś „blisko dwadzieścia, [...] razem

z pieśnią *Czego chcesz od nas Panie* ogłoszono w kalwińskiej, kompilacyjnej *Kniga Nobaznistes Krikścioniszkos*, wyd. II w Kiejdanach 1653 (z dedykacją hetmanowi i wojewodzie Januszowi Radziwiłłowi), o czym kilkakrotnie u nas pisano w latach głównie międzywojennych i jeszcze powojennych.

Przechodząc wszelako do wznawianych w omawianym zbiorze tekstów polonistycznych znajdujemy tam, najpierw, słynną polemicznie *Rozmowę Polaka z Litwinem* [...] przeciw, [...] Stanisława Orzechowskiego pisaniu [...] z roku 1565, w przekładzie oraz w oryginale p o l s k i m (transliterowanym ściśle ze staropolszczyzny!), a dalej – pomijając w tej chwili nieistotne dla nas przekłady – kilka tekstów Augustyna Rotundusa Mieleckiego. W tym, po łacinie: *Epitome principum Lituaniae a migratione Itolorum P. Libone vel, ut Lituania historia scribit, Palemore duce usque ad Jagellones* z 1576 i początku czasów Batorińskich; następnie jego list do biskupa wileńskiego Jerzego Radziwiłła (zmarłego po latach jako biskup krakowski i kardynał) pt. *Epistola Augustini Rotundi Mielecki J. U. Doctoris, Secretarii M[aiestatis] Regiae &c. ad Illustriss. & Reverendiss. Dominum D. Georgium Radivilum Ducem Olycen. &c. D. G. Episcopum Vilnen., qua cuidam Anonimo, haeresim eidem Reverendiss. persuadenti respondet* (Wilnae 1581); a wreszcie *De dignitate ordinis ecclesiastici Regni Poloniae authore Augustino Rotundo Mieliesio* [...] *iussu et mandato Illustrissimi ac Reverendissimi Domini D. Archiepiscopi Gnesnansis etc.* (Cracoviae in officina Lazari, 1582).

Użyteczna badawczo jest przy tym szczegółowa bibliografia zarówno tekstów Rotundusa, jak zwłaszcza studiów o nim (na s. 383–403), a następnie (i znów oprócz przekładu) całościowo przedrukowana polemiczna *Censura albo Zdanie i uwazenie Prokopa Baltramiejowicza* [może Bartłomiejowicza?] *o nimiracyjej biskupa wileńskiego przez Jego M. Ks. Podkanclerzego Koronnego uczynionej i Przestroga do* [...] *Panow obywatelow W. Ks. Lith[ewskiego] z strony urazu praw i, napotym, niebezpieczeństwa ich* (z roku 1598). I jeszcze, pod koniec tomu, współczesnego dziś u nas badacza dziejów kultury prof. Wacława Urbana źródłowa rozprawka pt. *Litwini w Krakowie od końca XIV wieku do r. 1579* (tj. do założenia Akademii jezuickiej w Wilnie), ogłoszona i po polsku co nieco wcześniej w Krakowie³, a następnie dwie mniejsze też rzeczy o M. Maźwidzie, plus jedna recenzja oraz kilka kronikarsko-sprawozdawczych omówień.

Natomiast zaskakuje przy tym nazwisko urzędowego redaktora omawianego wydawnictwa, Sigitasa N a r b u t a s a . Osobistości znanej nam, raczej dość niechłubnie, jako tłumacz (czego nie mogę oceniać), lecz zwłaszcza jako wydawca ogłoszonego przed trzema laty, zewnątrznie starannego reprintu łacińskiej *Radivilady* wierszem, pióra Jana Radwana (druk wileński, z roku 1592?), w którym ś w i a d o m i e p o m i n i ę t o – w rzekomej reprodukcji (!) – wszystko, co było środowiskowo niewygodne pod względem ... nacjonalistyczno-litewskim, ciasnawo prowincjonalnym⁴. Nie chcąc być tutaj gołosłownym załączam niniejszym zdjęcia pominiętych tam nielojalnie stronic, według t e g o s a m e g o

w praktyce egzemplarza krakowskiego (wskazanego bibliograficznie w dziele K. Estreichera), kilka lat wcześniej fotografowanego u nas życzliwie – na użytek właśnie S. Narbutasa. (Aneks 1.) – Wstyd! I gdzież właściwie jesteśmy, w Europie czy, mówiąc językiem pana Zagłoby, w Mysikiszkach? Eheu...

P.S. A swoją drogą, osobliwe to dziś „latynistycznie“ wprowadzanie się do Unii Europejskiej. Wniosek na przyszłość, że trzeba jednak czasem uważać i na reprinty. Bo wszystko można sfalszować.

Przypisy

¹ T. U l e w i c z : *Oddziaływanie europejskie Jana Kochanowskiego, od renesansu do romantyzmu*. Wyd. II. Warszawa-Wrocław 1976 PAN, Oddział w Krakowie s. 18–19.

² K. E s t r e i c h e r : *Bibliografia polska*. T. 28 Kraków 1930 PAU s. 228.

³ W specjalistycznym Wydawnictwie „Teki Krakowskie“ t. X Kraków 1999 s. 131–152. – Ponadto zob. zwłaszcza M. K o s m a n : *Orzeł i Pogoń. Z dziejów polsko-litewskich XIV–XX w.* Warszawa 1992 passim.

⁴ A szkoda, że nie zajrzano m.in. do B. P a p r o c k i e g o *Herbow rycerstwa polskiego*. Kraków 1584 (wznowienie 1858, reprint 1988), gdzie o Radwanach się mówi już od XI wieku.

Tadeusz Ulewicz
(Kraków)

Aneks 1.

Strony pominięte w reprintsie Radiviliady

N O S E C R A T I O

HOSPES ET AQVILA.

H. Vndet *A. Solo. H. Quid fers? A. nomen. H. cuius? A. Radiuili.*
H. Quos? A. celo. H. Laudinon fatis omnis humus? A. Non fati concha Asia, Europae altera, tertia cantat.
Per Lybies: sed ego nomen ad astra fero.
H. An feres radios? A. rhiadios. H. Sed in petis alta
Forte feres istius fulmineos: A. in eos
H. In quos? A. in diros hostes: H. quid fiet amicis
Virtutis? A. tati, murus ahenus vi. **H. Ergo**

ILLVSTRISSIMO AMPLISSIMOQ.

PRINCIPI

NICOLAO RADIVILO GEORGII F.

MOSCHOVITICO. LIVONICO.

DVCI IN DVBINKIAC BIERZE.

PALATINO VILNENSI &c.

PRINCIPI SENATVS.

FORTIS FORTVNATISQ. IMPERAT EXERCIT.

MAGNI DVCA. LITVA.

OMNIBVS HONORIBVS NITIDE FVNCTO.

HEROI

AD SALVTEM REIPVB. PROPAGATO.

PASTORI CIVIVM.

PVBLCIO AMORI.

DELICIIIS PATRIAE.

OB

REMPVB. BENE GESTAM,

DECVSQ. PATRIAE AMPLIFICATVM.

QVOD

MENTIS MAGNITVDINE. DVCE VIRTUTE.

REMPVB. DE TYRANNO IVSTIS VLTVS

EST ARMIS. OPEIMAQ. SPOLIA CEPIT.

QVOD

CONFEDERATIONEM. LIBERTATEM.

AVTONOMIAM. OMNESQ. PARTES RE

IPVB. CONSILII STABILIVERIT.

INSIGNIBVS VIRTVTIBVS. AC MERITIS

EIVS. DOMI FORISQ.

H. M. P.

IOANNES ABRAMOVICZ PRAESES DERPATENS.

Salut æternum Maxime Nicolae. S. I. I. L.

2028/1

Znaciny byl miedzy Zrolmi/ znaciny y Kiozety/
 A przed toba sie klanial Mofstwin przelicy/
 Zcozy Zaczę chce dobyć kamtu Pana twrego/
 Wpadl/ y z jinow pycha do ciału dlugiego.
 Wpadl/ y iudwego Tytiacowu nicinialo.
 Jedy zbiał/ dluhich sie to wieštenie dostalo.
 Jusz Hermani Mofstrefcy iuz Woicwodowie
 A cja/ iat na ofiate pobici Celcowie.
 Peino trupow/ pelno krowe/ pelno koni zbitych/
 A onych potrawawionych stroto znamienitych.
 Wsystko elichcunym na lup Rycerzom zofialo/
 Zcozych sie wietle mstwo wren cjas okazalo.
 Gdy Cny Jendry Sapieba/ wroy Porucznił emialy/
 A cego przodkow sprawy swoich niewydaly.
 A cę ich zacnym przykladem iat oni dsiakali.
 Gdy z wietla slawa/ Mofstwe przed lamy bilali:
 Przywiodly iwe fortelnie przez gtekozte brody/
 Wsypowal na wss/ bez trwogt y skoby.
 Zcozy iat gdy Law/ iobdy z przemoru dlugiego/
 Tak te y oni iwego Mofstwe porasił/
 Z Armace um wssyfta/ y Dsiakal obbili.
 Jusz Wile wiecey na Mofstwie/ hrubo nie zawyie/
 Wie wynicze tu gorze/ ani bucinie gloy
 Drobnierych Dział niedoza/ diwacta pod Wiebioty.
 Wsyst do twore sciezcie/ y dielnośc sprawila/
 A wssyftennu do Mofstwy droge zagrobdila.
 Jusz Proporce wydatek awisfane po grzebnie
 A Wile z jinomi diwaktami/ tu to L. icwie wsiadzie/
 JA Starwa niemogac se istina zdytwaic temu:
 Grohli cę Hermano wi tobie sciesliwemu/
 Zcozy sarsze to bual niemawisze plemie/
 A ich frwia obrzydiona potropilesz iemie.

Od wschodu do zachodu ciebie oslawila/
 A wieniec/ com z Mofstwy szeloney wnila/
 Twoye glowy spianiszej stronie otoczyla/
 A tym cta/ iat awyciszej kleynotm pociesila.
 O twor z wrotat/ z Mofstwy szeloney plęciony/
 Wioske wieniec Hermani ssi/ zowawia naznaciny/
 A samigo Cesarze na glowach miewala.
 Do Kioze otwiecone/ y wietli Hermanię/
 Jisz twowia dielnościa/ y na rostraznie/
 Mofstwe gwaltowney mocy twoi porasił/
 A ze poslugę za twa sprawa wcywili.
 Dawam cęym slusna cieszę/ z strony pana twego
 A od Polscy Korony/ y z Kieszwa wielęgo/
 Dyz dlugo nie wprzymiany slawie cę panowal/
 Zeb ten motloch bitac/ ofiatek z helbowal/
 Snaćko od Zlyfi/ Scipiona awano/
 Tak by ciebie zwięcisza Mofstewstym pijsano.
 A slup cę Maimurowy wogora wystawiono
 A dotoczne gry tu cęi pratem wchwalono.
 Do cokolwiec ty pocinie/ to wssyfto sciesliwie
 A and twa wola ledwie niepryziaćel jwice.
 Bo icli sam wygrawal/ Keszibic konu/
 Dnie/ owas sciesliwy cę to polu cę w domu/
 Coj wssy iest/ iści cę Mares cjeszo wssepnie/
 Cęslia mojniesy naden/ cęlic tym folgic/
 Jisz Bogowie sprawy swe pospolite maia.
 Jusz Zektor/ iuz Achaies nie przed toba maia/
 A iuz nie y z Ambalem sprawy twe rownala/
 A iuz nam y po dsielnym me tu Sciponie/
 Gdy z talirgo drugiego mamy cę w swej stronie.
 W dney wieniec/ a sacya z purpury wssyca
 Wpusz po jwym Zarnie/ aby wssedy y ta

DE EADEM PVGNA.
IOAN: RADY.

Dicebas: vincam terdemis millibus, ista
Millia quinçq, tuis fallus ab auspiciis.
Cum Litavum pauci, sed bello vivida virtus,
Sternunt haud vanis te, miser, auspiciis.
Ex illo campis conferre ingloria signa,
Cum Litavis trepidas, Magne Boryshenida,
Mosche, alios alii de te retulere triumphos,
Eripuit RADIVIL, cor tibi belligerum.

EIVSDEM DE AMPLITVDINE
& præstantia Familix Radivilonix →

Quid mirum, si tota domus Radivilia flores,
Divitiis, factis, nobilitate, bonis,
Ales hic immensæ decus insuperabile gentis,
Si patit in gremio, Iupiter alms, tuo.

Stará.

Stará.

Ná sčestlivo sčpěststvo Švievonc-
go Křižáciá Je Mlósči Pána/ Pána Mlósčáciá
Křižáciá/ Woievody Mlénškiego/ y Wielkie-
go Sčetmána Litovského zc. ze dwudziestu Sze-
rzech trysięcy/ Mlósčwy pob Křiściá porażony
dniá 21. Czerobrá/ w Roku 1578. Przez
Pomocznika swego Pána Andrzejá
Sápiche/ Woievodzicá
Nowogrodzkiego.

Sława błagowicczina/ a wieków Póstracy/
Słós ná śwát o Zycerškich spráczách daráacy.
Wo Trágróbá prac/ ošiclnosá/ nágróbá y sly/
Zcora šic Kiedy Etoze páńštvá rozšyryly.
Mgnieniem ošá przychodze/ wšch od/ zachod šeroki/
A głowá štos doczytam áš w šámé obłóci.
Ja Krole/ ia Křižáciá/ ia dziełne Sčetmány
Koznošam po wšém swięcie/ y počítáme štany.
Ja dawám šyc ná wótki emártemu/ cieleš/
Ja po šmierci inna žywte/ od wótku do wótku.
Ja po wšyřch naródách/ nábešpicznicy chobze/
Ja po šmierci y z gróbó w Zycerze wywodze.
Jed do domu twego z Tryumphy godnymi/
Ja z zacnemí dárámi/ pietnie przybránymi/
Ja lišbe mšicšona. ludu pobitego/
Ja Armacy obárcey z Carzá Mlósčewškiego.
Wtworá wtorá bym wšlá/ boš icdnáť wntre piory
Chcě nšpustášš/ ia wšlca ná twoy oddm/ bym ágory
Od wšchodu 8 ii

Któryś w Die pomieścił ze krowa bystra woda/
 A drugiego Laurusa przyprawił o szkoda.
 A ciem nie jest nowy gość w tym Książecym domu/
 O siadłszy wictrzne srzydła swe/ y rajeje konie.
 O blece wschod y zachod/ nie folgować sobie
 Zym w sfermu oznaymła to światu o tobie.
 Żeby nicetylko swoi za to winni byli
 A eż oby z tego wśedy/ y Bogi chwaliłi.

